

پیشگفتار

تألیف و نگارش تواریخ دودمانی در تاریخ‌نگاری اسلامی پیشینه‌ای دراز دارد. این موضوع به حوادث و رویدادهایی باز می‌گردد که از اواسط سده دوم هجری پدید آمد و ریشه در دو عامل مهم داشت: نخست، جنبشهای استقلال طلبانه اقوامی که با پیشینه تاریخی و سابقه فرهنگی خود اسلام را پذیرفته بودند، اما حاضر به پذیرش حاکمیت عربی، که از طریق دستگاه خلافت اعمال می‌شد، نبودند. دیگر آنکه، نهضت‌های اعتقادی پیروان مذاهبی چون تشیع بود که پیروان آنها با دستگاه خلافت و عاملان آن اختلاف مبنایی داشتند و بر آن بودند تا قدرت و حکومت را از چنگ آنها درآورند؛ زیرا در اندیشه و نظرگاه عقیدتی پیروان این مذاهب، خلفای عباسی و کارگزارانشان، غاصبان خلافت بودند و گرفتن حکومت قدرت آنان را از وظایف مهم خود می‌شمردند. خاصه آنکه به‌رغم نقش انکارناپذیر علویان در پیروزی دعوت عباسی، عباسیان از نخستین سالهای خلافت خود، شیعیان را با خشونت بسیار از خود راندند و در قلع و قمع آنان از هیچ کاری دریغ نکردند. این بی‌مهری‌ها از همان آغاز موجب بروز شورشها و اقداماتی از سوی شیعیان شد و زمینه قیامهای متعددی چون شریک‌بن شیخ مهری، نفس زکیه، ابراهیم باخمرا، یحیی و ادریس فرزندان عبدالله حسنی، حسین بن علی (شهید فخر) و دیگران را پدید آورد.

با آنکه بیشتر این قیامها در سده دوم هجری به خون نشست و به تأسیس حکومت یا دولتی نینجامید، اما زمینه مناسبی برای تأسیس دولتهای شیعی در سده سوم هجری فراهم ساخت. چنانکه به دنبال این قیامها و به خونخواهی کشتگان آنها بود که دولتهایی چون ادریسیان، علویان طبرستان، قمرطیان، بویهیان و اسماعیلیان پدید آمدند و خاندانهای شیعی با حمایت و پشتیبانی این دولتها توانستند مبانی اعتقادی خود را در قلمرو آنان گسترش دهند.

مؤلفان این اثر برآنند تا زمینه‌ها و چگونگی تأسیس این دولتها را در شرف اسلامی بررسی کنند و نقش اهمیت خاندانهای شیعی و خدمات علمی و فرهنگی آنان را تبیین نمایند. کتاب حاضر برای برآوردن نیاز دانشجویان رشته تاریخ، خاصه دانشجویان رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی در درس تاریخ تشیع (2) تدوین شده است؛ از این رو، از پرداختن به فراز و فرود دولتهایی چون صفویان، ادریسیان، زیدیه و حمدانیان، که موضوع دروس دیگر است، خودداری شده است. مؤلفان در تدوین این اثر، حجج اسلام آقایان: حسین مرادی‌نسب، محمدرضا هدایت‌پناه، حسین حسینیان‌مقدم و جناب آقای منصور داداش‌نژاد بوده‌اند که زحمات توان‌فرسای یکایک آنان را سپاس می‌گویم. نیز از جناب آقای محمد حاج تقی که تدوین خاندان اشعری را عهده‌دار شد و از جناب آقای دکتر علی بیات، که با وجود مشکلات فراوان، با طرح دیدگاه‌های ارزشمند خود همواره همراه من بود، سپاسگزارم. همچنین بر خود فرض می‌دانم که از حمایت‌های بی‌دریغ حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای علیرضا اعرافی، ریاست محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای محمود نوذری، معاونت محترم پژوهشی وقت و همکاری حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای حسین حسینیان‌مقدم، دبیر محترم گروه تاریخ، در تنظیم و یکسان‌سازی فصلها، و تلاشهای همکاران محترم گروه تاریخ و تمدن «سمت» در مطالعه دقیق متن نهائی کتاب، قدردانی کنم.

آخر سخن آنکه، این بنده و مؤلفان تردیدی نداریم که به‌رغم مساعی و کوششهای فراوان برای پدید آوردن کتاب، این اثر خالی از عیب و نقص نیست؛ از این رو، با آغوشی باز و رویی گشاده، پذیرای نظرها، دیدگاه‌ها و راهنمایی‌های استادان، پژوهشگران، دانشجویان و خوانندگان دانش‌دوست هستیم.